

Azınlıklar Nasıl Azınlık Oldu?

Posted on 08/10/2019

Sivas Üniversitesi öğretim görevlisi Sinan Laçiner ile bir söyleşi.

- Elmas Gören: Türklük vurgusunun ve milliyetçi-militarist söylemin siyasette yeniden egemen hâle geldiği bir dönemde varlıkları ve geçmişleri görünmez kılınan azınlıkların ne yaşadığının bilinmesi daha çok önem kazanıyor. Mustafa Kemal'in "Bu memleket tarihinde Türk idi, o halde Türktür ve ebediyen Türk olarak yaşayacaktır" sözünden hareketle soracak olursak, gerçekten tarihsel hakikat böyle miydi? Böyle değilse bu noktaya nasıl gelindi?

Sinan Laçiner: Elbette tarihsel gerçek bu değil. Bundan 100-110 yıl kadar öncesine gittiğimizde bugün Türkiye olan topraklarda yaşayan nüfusun yaklaşık yüzde 30'u gayrimüslim. Çoğunluk olan Müslüman nüfusun içinde de ciddi oranda Kürtler ve daha az olmak üzere Lazlar, Çerkezler, Araplar gibi Türk olmayanlar var. Müslüman ve büyük kısmı Türk olmakla birlikte Sünni olmadığı için azınlık konumunda olan ve buna göre muamele gören ciddi oranda bir Alevi nüfus da var. Kültürel, etnik ve dinsel çokluğun kural olduğu, tipik bir imparatorluk yapısı yani.

Ancak 19. yüzyılın son çeyreğinden itibaren, İttihat ve Terakki'nin iktidarı tümüyle ele geçirmesiyle birlikte bu kültürel çokluk, etnik/kültürel tekçiliği hedefleyen Türkçülük merkezli politikalar ekseninde hızla ortadan kaldırılıyor. Özellikle 1912-1913 Balkan Savaşları ile birlikte İmparatorluğun Avrupa'daki topraklarının neredeyse tamamını yitirmesi, İttihatçıların ilk evresinde varolan ve "İttihat-ı Anasır"ı önceleyen Osmanlıcı yaklaşımları tümüyle devre dışı bırakarak aktif Türkçülük ve Türkleştirme politikalarına yönelmelerine yol açıyor. 1913'te Babıali Baskını ile görece siyasi çoğulculuğa son verilerek militarist bir tek parti rejiminin kurumsallaştırılması, hem muhalefet alanını düzlemek hem

de etnik mühendislik tasarılarının altyapısını oluşturmak amacıyla Teşkilat-ı Mahsusa'nın kurulması ve yeraltı faaliyetlerine başlaması gibi önemli gelişmeler, bu sürecin taşlarını döşüyor.

Gayrimüslim azınlıklar içerisinde bu yeni süreçten ilk olarak etkilenen Ermeniler değil Rumlar olacaktır. Ermeniler gibi siyasal örgütlenmeler oluşturmamış olmalarına ve kolektif düzeyde ifade edilen hak talepleri de olmamasına karşın Trakya ve Ege bölgesinde yerleşik Rumlar, yönlendiriciliğini İttihat ve Terakki'nin bölge sekreteri Celal (Bayar) ve Teşkilat-ı Mahsusa liderlerinden Kuşçubaşı Eşref gibi isimlerin yaptığı çetecilik faaliyetleriyle yıldırılarak kaçırılmıştır. Farklı kaynaklarda rakamlar değişmekle birlikte 500-600 civarında Rum'un bu süreçte öldürüldüğü, yüz binlerce Rum'un da Ege adaları ve Yunanistan'a kaçırıldığı bilinmektedir.

Anadolu'nun Müslümanlaştırılması ve Türkleştirilmesi hedefi doğrultusunda asıl büyük plan ise Ermenilerin yok edilmesi olacaktır. Çünkü Ermeniler, hem sayısal çoklukları (soykırım öncesinde yaklaşık 2 milyon), hem de coğrafi konumlanışları itibarıyla İttihat ve Terakki'nin siyasal hedeflerinin önündeki en büyük engel olarak görülüyordu. Zira savaşa girme kararı alan İttihatçıların siyasal stratejisi ve temel beklentisi, mümkün olması halinde doğuya doğru uzanan emperyal bir Türk-İslam imparatorluğuna evrilmektir. Bu yüzden nüfusu Anadolu'nun doğusunda yoğunlaşan Ermeniler, hedefin önüne dikilmiş, yıkılması gereken bir bentti. Bu esas amacın gerçekleşmemesi durumunda ise Anadolu'nun muhafazası önem kazanacaktı, ki bu koşullarda da "güvenilmez unsur" olarak görülen gayrimüslimlerin ve özellikle Ermenilerin ortadan kaldırılması yine elzem olacaktır.

Ermenilerin de yaklaştığını hissettikleri soykırım, 1915'in bahar aylarında başladı. İstanbul'da 200'ün üzerinde Ermeni aydınının tutuklanıp infaz edilmek üzere Anadolu'ya sürüldüğü 24 Nisan sembolik olarak başlangıç tarihi sayılsa da süreç, Mart sonu Nisan başında Zeytin ve Dört Yol'da başlatılmış, 27 Mayıs'ta çıkarılan "geçici kanun" ile de resmîleşmiştir.

Anadolu'nun hemen her yerinden kadın, erkek, çocuk, yaşlı demeden tüm Ermeniler "tehcir" denen ama aslında yok etme amacı taşıyan bu soykırımın hedefi kılınmıştır. Devletin örgütsel kapasitesindeki yetersizlik, idarî ve mülkî amirlere verilen gizli talimat ve yönlendirmelerin dışında Kürt aşiretleri ve her bölgeden yerel eşraf bu suçun parçası kılınarak aşılmaya çalışılmıştır. Bunun sonucunda sayısı bir buçuk milyona ulaşan Ermeni nüfus ortadan kaldırılarak İttihatçı hedef büyük ölçüde başarılmıştır.

Ermeni soykırımının rakamlara yansıyan insanî boyutu ne kadar devasa ise, Ermeni mallarının gaspedilmesiyle oluşan sermaye transferi boyutu da o kadar devasa ölçekte dir. Topraklarından sürülen ve katledilen bir milyonu aşkın Ermeninin taşınır ve taşınmaz mülklerine devlet ve Müslüman yerel eşraf el koyup paylaşmış, tarım, zanaat ve ticarete hâkim olan Ermenilerin iş sahaları da Müslümanlara devredilmiştir. Bu, esasında "yerli ve millî" bir burjuvazi yaratmayı ve bunun üzerinden ulusu inşa etmeyi amaçlayan İttihatçı kadrolar açısından soykırımın başat hedeflerinden biriydi.

Soykırımı gerçekleştiren devlet, Ermeniler mülklerini gönüllü biçimde terketmişler gibi, bu büyük gasp ve yağma ürünü sermayeyi "Emval-i Metruke" (terkedilmiş mallar) diye adlandıracak ve aynı adla çıkardığı kanun yoluyla hem dağıtımını yapacak, hem de meşrulaştıracaktır.

- Resmî tarih tezleri, Cumhuriyet döneminin her bakımdan öncesinden bir kopuş olduğunu öne sürer. Cumhuriyet döneminde azınlıklara ilişkin yaklaşım açısından bir "kopuş" oldu mu?

Temelde hayır. Aksine, yeni rejimin ilk işlerinden biri, Yunanistan ile nüfus mübadelesi antlaşması yaparak İstanbul ve Adalar (Bozcaada ve Gökçeada) dışındaki Rumları Yunanistan'a göndermek oldu. Böylelikle gayrimüslimlerin genel nüfus içindeki oranı yüzde 3 seviyesine indirilerek İttihatçıların dinsel homojenleştirme planına sadakatle devam etme niyeti gösterildi. Kopuş falan değil, güçlü bir devamlılık vardı yani.

Ayrıca yeni rejim İttihatçıların çıkardığı Emval-i Metruke kanununu kısa bir süre için yürürlükten kaldırsa da ardından tekrar, aynı şekliyle yürürlüğe koyarak soykırımı iktisadî sonuçlarıyla birlikte olduğu gibi sahiplendi. Hatta Ermeni suikastçiler tarafından öldürülen soykırım suçlusu İttihatçı liderlerin ailelerine gaspedilen Ermeni mülkleri bağışlandı. Ermenilerin bir zamanlar bu topraklarda yaşadıklarının izi olarak görüldüğü için çok sayıda Ermeni kilisesi yıkıldı veya camiye çevrildi.

1934 Trakya Pogromu, 1942 Varlık Vergisi gibi bir dizi olayla aslında öteden beri uyumlu ve sessiz bir cemaat olan Yahudi toplumu ciddi biçimde hedef alındı. Rumlar da sürekli baskı altındaydı. Özellikle 1950'lerden itibaren Kıbrıs'ın statüsü ile ilgili gelişmeler Türkiye'deki Rumların koşullarını tümüyle kötüleştirdi. 6-7 Eylül 1955 Pogromu, bunun bir bakıma zirvesiydi. Türkiye'de yaşayan Yunanlıların 1964'te kendilerine bir gün süre tanınarak sınır dışı edilmeleri ve 1974 Kıbrıs Harekâtı'na giden süreçte Türkiyeli Rumların faşist saldırılara giderek daha fazla maruz kalmaları, Gökçeada ve Bozcaada'daki Rumların sistematik zorbalık yöntemleriyle kaçırılmasıyla bu adaların demografik yapılarının Türkleştirilmesi, 1990'lı yıllarda yine Yunanistan ile yaşanan gerilimlerin Türkiyeli Rumlara yansıtılması gibi gelişmeler, ülkeyi tüm hafızasıyla birlikte Rumlardan ve gayrimüslimlerden arındırmayı amaçlayan İttihatçı siyasette devamlılığın unsurlarıydı.

Yeni rejim ve Kemalist kadrolar açısından farklı olan, daha önce İslam dairesi içinde oldukları için dokunulmayan, hatta Anadolu'nun Müslümanlaştırılması hedefi doğrultusunda suç ortağı kılınan Kürtlerin hedef alınmaya başlaması oldu. Şeyh Sait İsyanı gerekçe gösterilerek çıkarılan Takrir-i Sükûn Kanunu, Kürtlerin önce zor yoluyla hizaya getirilmesinin, ardından da sistemli biçimde Türkleştirmelerinin miladı oldu. Hazırlanan çeşitli raporlar ve Şark Islahat Planı, Kürt coğrafyasını o günlerden itibaren Olağanüstü Hal Rejimi içerisine soktu. 1930'lu yıllarda da devam eden bu süreçte Kürtler bir yandan iskân politikaları yoluyla coğrafi olarak parçalanmaya, diğer yandan da eğitime ilişkin politikalar ve "Vatandaş Türkçe Konuş" gibi kampanyalar yoluyla kültürel olarak Türklüğe asimile edilmeye çalışıldı.

1938 Dersim Katliamı da bu evrede gerçekleştirilerek tarih boyunca özel bir konuma sahip olan ve Alevi kimlikleri nedeniyle din temelinde asimile edilmesi daha zor görülen Dersimlilere boyun eğdirilmeye çalışıldı. Hem fiziksel, hem ideolojik araçların kullanımı yoluyla bu katletme, boyun eğdirme, asimile etme süreçlerinin günümüze kadar devam ettiğini, özellikle 1980 sonrasında bunun bir tür iç savaş düzeyinde yaşandığını biliyoruz.

- Kürtlere ve Alevilere ilişkin imha ve asimilasyon politikaları devam etmekle birlikte, özellikle gayrimüslim azınlıkların yok edilmesi süreci, çok uzun zaman önce tamamlandı. Bu veriden hareket ederek “Azınlıkların ortadan kaldırılması artık ‘tarih’ olduğuna göre bugün bunu konuşmak gereksizdir” demeye getiren, bu yüzden konuyu “tarihçilere bırakmayı” öneren ya da bunların gündeme taşınmasını “sınıftan kaçış” veya “kimlikçi saplantı” olarak yaftalamaya çalışan yaklaşımlar da mevcut. Bu yaklaşımlar hakkında ne söylersiniz?

Bize “geçmişte olanın geçmişte kaldığını”, artık bunları bir kenara bırakıp (yani aslında unutup) önümüze bakmamızı salık veren bu zihniyet, tam da ulusu inşa ederken unutmaya/unutturmaya dönük pratikleri de sistematize eden milliyetçi kurgunun bir yansımasıdır. “Sınıftan kaçma” suçlaması yaparken aslında sınıfı bir kaçış alanı olarak araçsallaştıranları da öyle. Zira bunların hepsi, milliyetçilik ve ulus inşasının unutturma, yok sayma çabasına hizmet eder.

Bu bağlamda Ernest Renan şöyle demiştir: “Unutmak, bir ulusun yaratılmasında çok önemli bir etkidir ve bu nedenle tarih araştırmalarındaki ilerlemeler genelde ulus için tehlikelidir. Tarih araştırmaları gerçekten de tüm siyasal oluşumların başlangıcında yaşanan şiddet olaylarını aydınlatır. Tabii, sonuçları bakımından çok yararlı olanlar da dahil”. Azınlıkların yok edilmesinin “yararlı” sonuçlarından istifade edenlerin, sınıfsal muhtevası görünmez kılınmış hayalî bir cemaat olarak ulus değil, onun içerisindeki egemen sınıflar olduğunu vurgulamama herhalde gerek yok.

Burada milliyetçiliğin ve milliyetçi tarih yazıcılığının en temel ideolojik işlevlerinden biriyle

karşılaşıyoruz. Ulusu inşa ederken milliyetçilik, o ulusun fertlerini de kendi gerçek özne konumlarından uzaklaştırarak devlet ve ulus gibi düşünen ulus-bireylere veya ulus-öznelere dönüştürür. Milliyetçilik ve ulus devlet çeşitli ideolojik aparatların düzenli faaliyeti yoluyla bunu başarabildiği ölçüde “ulusun yararına” olduğu söylenen her tür melanet ya unutulur, ya haklılaşır. Savaşlar, yıkımlar, soykırımlar, katliamlar, polis şiddeti, sansür, kapatılma, yasaklar, soygunlar, yolsuzluklar, tüm bunların ulus yararına olduğuna inandırılmış ulus-öznelerin kolektif rızası kazanılmadan yapılamaz.

Bu noktada “unutalım”cı, “tarihçilere bırakalım”cı zihniyetin gerisindeki devleti sakıncı açık veya mahçup milliyetçilik (ki bunun sözde “sol” versiyonuna ulusalcılık deniyor) üzerinde daha fazla durmadan şunu vurgulamak isterim. Azınlıkları yok eden kitlesel kıyımlar, pogromlar, mübadeleler, yasal zorlamalar, yıldırımlar, bizim yalnızca geçmişimiz değil aynı zamanda bugünümüzdür. Bu, bir dizi gerekçeyle böyledir. Mevcut sermaye sınıfı, önce İttihatçılarca başlatılan, ardından Kemalistlerce devam eden “millî burjuvazi” yaratma hedefi doğrultusunda, bin yıllık topraklarından sürülen bu kadim halkların malı mülkü gaspedilerek, talan edilerek, devlet tarafından palazlandırılmıştır.

Bugünün en köklü sermaye sınıfı temsilcilerinin elinde, sürülen Rum’un, korkutulan Yahudi’nin, katledilen Ermeni’nin kanı vardır. Egemenler, bunun hafızasına sahiptir. Ezilenler de bu hafızaya sahip olmalıdır. Çünkü bu hafıza özgürleştiricidir. Zira azınlıkların yok edilmesinin dili, meşrulaştırıcısı olarak milliyetçilik ve ırkçılık, egemen sınıfın elinde ezilenleri bölüp birbirine düşmanlaştırmak ve böylelikle daha kolay sömürmek veya günümüzdeki gibi kriz koşullarında sahte ve çarpıtılmış bir birleştirici zank olarak gerçek çıkarlarını çarpıtmak ve onları “ulus” adına fedakârlığa çağırarak krizin faturasını ödetmek amacıyla kullanılan etkili bir ideolojik prangadır.

Bu prangadan kurtulmak, hem ezilen sınıfların gerçek çıkarları etrafında bütünleşebilmesini kolaylaştıracak, hem de onların gelecekte “ulus” adına olduğu söylenen savaşlar, askerî operasyonlar, cinayetler, pogromlar karşısında daha uyanık olup bunları durdurmaya dönük

bir siyasal bilinçle davranabilmesinin yolunu açacaktır. Azınlıkların yok edilmesinin güncelliği, resmî ve gündelik devlet dili ile somut devlet politikaları üzerinden de açık biçimde gösterilebilir. “Ermeni dölü”, “Rum tohumu” gibi tabirler veya her şeyin temelinde Yahudi komplosu arayan, işi “Hitler haklıydı” demeye vardırıran ırkçı/antisemit nefret söylemi, bizzat devlet yöneticilerinin ağzından kolayca çıkabilmektedir. Ayrıca 1915’in devamı olan Hrant Dink suikasti de, Sevag Balıkcı’nın öldürülmesi de yakın tarihin hadiseleridir ve bu cinayetlere ilişkin hakikat, bugünün devlet iktidarı tarafından 1915 bilinci içerisinde karartılmaktadır.

Öte yandan azınlıklar, malum, sadece gayrimüslimler değildir. Özellikle Kemalist rejimin ilk günlerinden başlayan Kürtlerin sistematik biçimde imha-asimilasyon döngüsü içinde yaşamaya mahkûm edilmesi, siyaset yapmasının önlenmesi, temel haklarının inkârı, düzenli olarak aşağılanması ve yok sayılması, güncel iktidar pratiklerinde de belki hiç olmadığı kadar görünür ve canlıdır.

Daha yeni ama son derece yakıcı bir sorun da, Türkiye’nin yeni azınlıkları olarak Suriyelilerdir. Ülkelerindeki savaştan kaçıp sığındıkları ülkede hayatta kalmaya çalışan bu insanlar, kendilerini bu sefer kölelik düzeyinde bir sömürü, istismar ve ırkçılık sarmalı içinde bulmuş görünmektedir. Klişe sol jargonla ifade edecek olursam, gün geçmemektedir ki Türkiye’nin bir yerlerinden Suriyelilere dönük yeni bir linç girişimi haberi almalıyım. Gerçekten de bugün Suriyeli/Arap düşmanı ırkçılık, siyasal yelpazede farklı konumlanmış gibi görünen çok çeşitli kesimlerin buluşma noktası haline gelmiştir. Bu endişe verici tablo, konjonktürün uygun olması halinde yeni bir kırım dalgasının bu kez Suriyeliler için hazırlanmakta olduğu kaygısını beraberinde getirmektedir. Azınlıkların nasıl yok edildiğinin tarihsel bilgisine ve buradan kurulacak dayanışmacı bilince, Suriyeliler bağlamında ihtiyacımız olacak gibi görünmektedir.

- Bu koşullarda azınlıklara karşı ırkçılıkla ilgili ne yapılması gerekir?

Dayanışmalı, karamsarlığa kapılmamalı ve mücadele etmeli. Zira bu karanlık tünelden başka bir çıkış yok.

Kaynak: altust.org